

*Két nemzet a Kárpát-medencében**IV. rész*

A PRÁGAI TAVASZ

z 1960-as évektől megkezdődött Szlovákia iparosítása. A kommunista politikusok úgy vélték, hogy a szlovákok ügye csupán gazdasági kérdés. Ha az ország-rész iparosítása megtörténik, ez az ügy is lekerülhet a napirendről. De a szűkkeblű marxista szemlélet természetesen nem válthatta be a hozzá fűzött reményeket.

1968, a Prágai Tavasz voltaképpen a CsKP voluntarista politikájának volt a következménye. Erre az időre a rendszer felélte tartalékait, és az életszínvonalat már nem tudta emelni. A helyzetet az is rontotta, hogy Antonín Novotný (1904–1975) államfő (1957–1968. január) és egyben a CsKP első titkára (1953–1968. január), érzéketlen volt a szlovákok irányában, és szlovákiai látogatása során tapintatlanul és botránnyosan viselkedett (1967. augusztus). Ez a szlovák nacionalizmus nyilvános megjelenésének egyik kiváltó oka lett.

Miután Novotný tapintatlansága kiváltotta a nyílt rosszallást, az addig az SzLKP KB első titkáráként működő Alexander Dubček (1921–1992) lett az elégedetlenkedők egyik szószólója. Miután Novotný kénytelen volt megválni párttisztviségétől, helyére a jóindulatú, ám felkészületlen Dubček került, nyilván a szlovákok irányába tett gesztus gyanánt. A változás hatására a csehek részéről megindult az a reformfolyamat, mely a Prágai Tavasz név alatt vált ismertté. Szlovákiában az események a csehországiak után kullogtak. A Matica slovenská nyilvános közszereplése maga után vonta a magyarellenes agitációt. Többek között nyilvános fórumokon követelték a magyarok kitelepítésének folytatását és teljes jogfosztásukat.

A Prágai Tavasz vezető ereje a kommunista párt maradt. Az április 5-én elfogadott Akcióprogramját, mely a demokratizálódást helyezte kilátásba, a szlovákiai lakosság 77%-a támogatta.

Ekkor mutatkozott meg a sajtóban és a nyilvánosság előtt is, a szlovák társadalom nem tudott megszabadulni teljes mértékben magyarellenességétől. Egy korabeli rádiótudósításból idézünk: „Kelet-Szlovákiában aránylag nyugalom volt, és kisebb helyi túlkapások ellenére megőrizte az itteni magyarság higgadtságát, és eddig nem viszonzta azoknak a támadásait, akik provokatív módon ellenséges légkört igyekeztek teremteni. Némák maradtunk akkor is, amikor egyik-másik kassai nyilvános felvonuláson helytelen jelszavakat hangoztatott az ifjúság – a Dunán túlra tanácsolt bennünket –, nem okolhatjuk őket, fiatalok, csupán értelmi szerzőiket-tanácsadóikat, egyes pedagógusokat és művészeket marasztalunk, el, akik 1945–48 között Kassán a *Demokrat* reakciós napilap hasábjain nap mint nap

nyilvánosságra hozták ezeket a jelszavakat. Most húsz év elteltével ismét előbújtak rejtekhelyeikről, hogy zavart keltsenek, vádolják az itteni magyarságot soha el nem követett állítólagos bűneikért.

Sajnos, ezek a szocializmus számára idegen jelszavak, nézetek már nemcsak az utcákon hangzanak el, hanem a Matica slovenská rendezvényein is, amint azt a tegnap este Kassán megtartott helyi Matica nyilvános népgyűlése is tanúsítja. [...]

A Matica slovenská központi képviselői, Daňo Okáľival az élen a magyarság teljes jogfosztottságát helyezték kilátásba.

Az idő rövidsége miatt nem sorolhatom azokat a leglehetőlenebb javaslatokat és elképzeléseket, melyek elhangzottak több mint három órán át. De talán távirati stílusban mégis utalok egynéhány ilyen kilátásba helyezett „intézkedésre”: Megszüntetni a magyar iskolákat, törvényerőre emelni a szlovák nyelv használatát és betiltani a magyar szót hivatalokban, eltávolítani a magyar feliratokat – ahol még megvannak –, redukálni, megszüntetni a magyar sajtót, nem szabad megengedni, hogy magyar nemzetiségű pedagógus tanítsa a szlovák nyelvet a magyar iskolákban, de ilyen tanító ne is taníthasson szlovák iskolákban sem. Magyar nemzetiségű polgár nem tölthet be járási vagy kerületi szervekben, avagy pártapparátusban funkciót, meg kell követelni a magyar lakosságtól, hogy százszázalékosan sajátítsa el a szlovák nyelvet stb.

A legmegrázóbb az, hogy ezek a szavak túlnyomó részben szlovák pedagógusok, középiskolai és egyetemi tanárok szájából hangzottak el, akik tagjai a cseh-szlovák kommunista pártnak, sőt egyesek a Párt Központi Bizottságának is. Daniel Okáľi válaszában egy csapásra intézte el ezt a kérdést, amikor szó szerint ezt mondta: „Nálunk sok afrikai diák tanul, akik három hónap alatt úgy elsajátítják a szlovák nyelvet, hogy sikeresen folytathatják főiskoláinkon tanulmányainkat. Nem indokolt tehát, hogy a felvételi vizsgák alkalmából bármilyen engedményeket tegyünk a magyar nemzetiségű diákoknak, tanuljanak meg tökéletesen szlovákul.” Hogy ez nem ilyen egyszerű, azt mi tudjuk a legjobban, akik éveken át szívós, kitartó munkával sajátítottuk el a szlovák nyelvet. De tudják azok a szlovákok is, akik egy-két évtizede élnek Dél-Szlovákiában, magyarul területeken, és még a mai napig sem tanultak meg magyarul. De felmerül a kérdés: minek kell megtanulni szlovákul, ha több felszólaló javaslata és elképzelése szerint, úgysem tölthetünk be semmilyen fontosabb közéleti funkciót magyar származásunk miatt?

De elég! Ezekből az elképesztő vadhajtásokból, ellentmondásokból már nem idézek többet, csupán még egyet: Daňo Okáľi húsz év után sem tagadta meg saját magát. Gyűlölete a magyarság ellen ma sem enyhült. Ha valakitől, tőle mint volt „kitelepítési kormánybiztostól” és belügyi megbízottól joggal elvártuk volna, hogy mondjon legalább egynéhány „magyarázó” vagy „bűnbánó” szót. Azt hittük, hogy időközben belátta a kitelepítés, deportálás, reszlovakizálás és más esztelen intézkedések helytelenségét és céltalanságát, nem így történt. Egyik szenvedélyes kérdésre: „Be lesz-e fejezve a magyarok kitelepítése, végrehajtható-e a lakosságcsere a mostani változások után?” – dr. Daňo Okáľi szemrebbenés és minden lelkiismeret furdalás nélkül ezt felelte: „Ůčelný by bolo, keby k tomu došlo.” Ami magya-

rul ennyit jelent: „Hasznos [pontosabban: célszerű] volna, ha erre sor kerülne” (tudósító: Béres József, Pozsony II. rádióállomás magyar adása, 1968. VI. 26., 17,40).

Mivel a cenzúrát fokozatosan eltörölték (1968. május), a magyar lapok is nyíltan vitába szálltak az embertelen szlovák követelésekkel, és pezsgés indult meg a szlovákiai magyarok körében is. Megjelent a Csemadok állásfoglalása és javaslatterve, megalakult a MISz (Magyar Ifjúsági Szövetség). A már hagyománnyá vált Nyári Ifjúsági Táborok látogatottsága elérte az ezer főt. A magyar kisebbség részéről természetesen félelmek is léteztek, de általánosságban mindenki meg volt győződve, az ügyek jó irányt vesznek, és a szlovák nacionalizmust majd sikerül leküzdeni.

A Szovjetunió azonban nem tudott megbékélni azzal, hogy egy szomszédos országban, mely az érdekszférájába tartozik, a demokrácia meghonosodjon, vagyis a párt fokozatosan elveszítse vezető szerepét. A szovjet dogmatikusok teljesen „félreértették” a helyzetet, hiszen a CsKP soha nem tapasztalt presztízsrre és népszerűsége tette szert. Az emberek tömegesen léptek be a pártba, és mindenki remélte, új fejezet kezdődött Csehszlovákia történetében. Nem így lett, mert a Varsói Szerződés csapatai 1968. augusztus 21-én elfoglalták az országot. A csehszlovák haderő nem állt ellen.

Az 1968-as fellélegzést azonban a Varsói Szerződés tankjai tiporták le. 1968-ban az 1938-as kapituláns beidegződések ismétlődtek meg.

Andreas, cseh történész történelmi keretekbe foglalt összefoglalója mesteri módon értelmezi a történeteket: „És röviddel a háború után, a nemzet nagy része egyetértett a kommunista hatalomátvétellel, kiknek programja annyira rokon volt a nemrég átélt nemzeti szocializmussal. [...] A szociáldemokratákból kommunisták [...], számos néhai hazafiból kollaboránsok és az avantgard művészekből prostitúáltak lettek. A többiek elfogadták a jelszót »fejjel a falat nem törheted át« és a nemzet átadta magát a hazugságnak és a hazudozásban való versenyzésnek. Az ateizmus állami és nemzeti vallás lett.

A Prágai Tavasz a bolsevizmus abszurditásaiból való vezeklés nélküli felszabadulásnak túl olcsó kísérlete volt. ...a nemzeti színpadról kezdtek eltűnedezni a sziklaszilárdak, és megjelentek az »emberarcú kommunisták«. [...] Szerintük az ötvenes évek, a gyilkolás és mindent pusztítás évei, félreértés vagy a »túlkapások kora« volt az egyébként »mély demokratikus hagyományokkal« rendelkező nemzet nagyszerű történelmében. Csehszlovákia a világ köldöke volt, és szocializmusa minta Európa számára. [...]

Az ország Vörös Hadsereg általi megszállását 1968-ban nemzeti tragédiának tartották, ám csupán a függetlenség megszűnésének újramegerősítéséről volt szó, mely 1939-ben [ez utalás Cseh- és Morvaország náci megszállására] bekövetkezett. A valóságban ez az esemény a felsőbb igazságszolgáltatás cselekedete volt, lehetőséget nyújtva a nemzetnek valódi újjászületésre, a nemzet hibáinak és bűneinek teljesebb megismerése által, ösztönözve a szocializmus lényegének, a történelem értelmének átértékelésére és felhívást tisztességes ellenállásra a ráerőszakolt renddel szemben. Nem az ország megszállása volt a tragédia, de az a szolgálatkészség, mellyel az általános ellenállás után a nemzet többsége a kommunizmus restaurálásának újra gyors

san alávetette magát” (Kučera, Rudolf: *Kapitoly z dějin Střední Evropy* [Fejezetek Közép-Európa történetéből]. München, 1989, 242–44).

Ekkor következett be a szakadás a cseh és szlovák elképzelések között. A csehek szerették volna folytatni a demokratizálódást, a szlovákok reprezentánsai élükön Gustáv Husákkal (1913–1991), a későbbi neosztálinista államfővel (1975–1989) és pártfőtitkárrel (1969–1987), a szlovák igényeket hangsúlyozták.

Cseh oldalon a jelszó az volt, hogy demokráciát és azután föderációt, a szlovák térfélen pont az ellenkezőjét hirdették. Ennek az lett a következménye, hogy Csehszlovákia ugyan szövetségi államformát kapott, ám sem a demokrácia sem a valódi föderáció nem valósult meg. A megszállt ország parlamentje ugyan elfogadta az erről szóló törvényt (1968. X. 27.), és 1969. január elsejétől életbe lépett, de a föderációról szóló törvényt meghamisították, és a dogmatikus rendszer visszaállítása után természetesen ez a jog sem érvényesülhetett.

A magyarok számára a párt Akcióprogramja (1968. április) ugyan kilátásba helyezett számos korábban nem remélt jogot, ám ezekből a szovjet beavatkozás után csak kevés valósulhatott meg, s az is csak formálisan. Dobos László személyében a Szlovák Szocialista Köztársaság tárca nélküli minisztere lett (1969–70). Ezt a tisztséget mindenki a nemzetiségi miniszterséggel azonosította. Működése rövidnek bizonyult. A husáki visszarendeződés kezdete után felmentették tisztségeiből, és kizárták a pártból. A magyar szellemi élet pezsgése és önszerveződése majd húsz évre a föld alá szorult. A szlovák nacionalizmus azonban tovább végezhetette pusztító munkáját.

Mivel nem volt komoly ellenállás, a kommunista és egyben nacionalista Gustáv Husák (1913–1991; jogász, a pozsonyi Megbízotti Hivatal (afféle szlovák kormány) tisztségviselője, 1951–60 között börtönben burzsoá nacionalizmus vádjával, 1963-ban rehabilitálták; Szlovákia Kommunista Pártja első titkára (1968–69), 1971–87 között Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának vezető titkára – Dubček leváltása után (1969. IV. 17.) –, majd Csehszlovákia államfője (1975–90) fémjelezte konszolidáció neosztálinista jeleket mutatott, melyet még a gorbacsovi peresztrojka sem érintett. Meddő két évtized következett. 250–300 000 embernek kellett elhagynia munkahelyét. 130–140 000 lakos emigrált. Heinrich Böll német író és filozófus Csehszlovákiáról mint kulturális temetőről beszélt (1972). Csak 1989 vége jelentett változást, amikor a Gyöngéd v. Bársonyos Forradalom megdöntötte a totalitárius rendszert.

ASSZIMETRIKUS MODELL

Szlovákia közigazgatása Csehszlovákián belül érdekesen alakult a második világháború után. Megalakult a Szlovák Nemzeti Tanács (Slovenská národná rada – SNR), mely valamiféle parlament szerepét töltötte be, és a Megbízottak Hivatala (Zbor povereníkov – ZP), mely államigazgatási jogkörrel volt felruházva és afféle kormányként működött. Csehországban viszont ezek a szervek nem alakultak meg, illetve a Cseh Nemzeti Tanácsot még 1945-ben szovjet nyomásra feloszlatták, mivel a háború végén a prágai náciellenes felkelés élén állt, és nem állt kommunista befolyás alatt. Prágá-

ban központi csehszlovák kormány és parlament alakult. Az SNR és a ZP néhány év alatt hivatalos süllyedt. Az utóbbit 1960-ban feloszlatták. A cseh–szlovák viszony rendezését – hivatalos nézet szerint – Szlovákia iparosításával meg lehet oldani.

Ezt az anomáliát használta fel ügyesen 1968-ban Gustáv Husák, és szlovák nemzeti követelések mögé bújtatta a szovjet hatalmi érdekeket. A csehek demokráciát akartak, a szlovákok föderációt. Tehát nemzeti aspirációik betetőzését.

1968. október 27-én – Csehszlovákia megalakulásának ötvenedik évfordulója előestéjén – a parlament elfogadta a csehszlovák föderációról szóló törvényt, mely 1969. január 1-én lépett érvénybe. De a képviselők nem az eredetileg jóváhagyott, hanem a lényegesen megváltoztatott javaslatról szavaztak, amiről senki sem tájékoztatta őket. Az elfogadott törvény tehát érvénytelen volt, hiszen a képviselőket félrevezették. A jog szerint, ha valakit tudatosan félrevezetnek, és ennek következtében jogi ügyletet hajt végre anélkül, hogy ennek tudatában volna, az ilyen aktus érvénytelen (Zsilka László: Alkotmányhamisítás 1968-ban. In *Vasárnap*, 1994. I. 23., 30, 5).

Az állam élén köztársasági elnök állt a szövetségi miniszternök kormányával és minisztériumaival együtt. Csehországban a Cseh Nemzeti Tanács (Česká národní rada – ČNR) és a cseh kormány, Szlovákiában az SNR és a Szlovák Szocialista Köztársaság kormánya intézte az ügyeket. Ezek persze csak formális szervek voltak, hiszen 1989 végéig a kommunisták irányították az állam életét. Ez az államjogi állapot fennállt az ország kettéválásáig.

A vita az államjogi elrendezésről 1991-ben kezdődött, ami nagy hullámokat vert. Ezt Vladimír Mečiar kormányfő kezdeményezte. Vladimír Čečetka, a VPN (Nyilvánosság az Erőszak Ellen) képviselője jegyezte meg egy sajtótájékoztatón, utalva a különféle föderációs, konföderációs és egyéb burjánzó elképzelésekre: „Az államjogi elrendezésben nem létezik Káma szútra, hogy azt próbálgassuk, milyen helyzetben lenne jobb” (1991. II. 10.).

A SZÉTVÁLÁS

Az 1989-es változásoktól kezdve, egyre jobban volt észlelhető, Csehszlovákia nem fog fennmaradni. Külpolitikai erő már nem támogatta. Franciaország és Anglia 1945 után erről a térségről lemondott, azután csak a Szovjetunió tartotta befagyasztva a status quót. Az utóbbi meggyengülése, illetve eltűnése azután megpecsételte ennek az országnak is a sorsát, melynek történelmi hagyományai alig voltak. A csehek mindenáron Európa részévé akartak válni, s az akkori szlovák politikai garnitúra, élén a hírhedt Vladimír Mečiarral, a lehető legtöbbet óhajtotta kizsarolni.

A szlovák–magyar viszony romlása szintén megterhelte a cseh politikai életet, és ezektől a gondoktól minél hamarabb meg akart szabadulni. Így 1993. január 1-jével egy új ország jelent meg a térképen: a Szlovák Köztársaság.

A Matica slovenská ismét a magyarelles törekvések egyik fő fészke lett a Szlovák Nemzeti Párttal és még néhány jelentéktelenebb csoportosulással egyetemben. Jozef Markuš, a Matica elnöke például kijelentette: „Aki optimista, tanuljon szlovákul, aki pesszimista, tanuljon magyarul, aki realista, vásároljon fegyvert!” (1990. X. 4.). Dr. Ju-

raj Furdík, eperjesi egyetemi tanár az *Anti-Matica* című híres felhívásában fogalmazta meg a Maticával szembeni elvi álláspontot: „Nagyon jól ismerem e nemzetek és kultúrák közötti kapcsolatok viszontagságait. Sohasem értelmeztem azt úgy, mint a tűz és víz viszonyát, mint valamit, ami kirekeszt.”

„Vádolom a Matica slovenská vezetőségét, hogy a Maticát a nemzetiségi türelmetlenség fészkevé tette [...], hogy kétes politikai hordószónokok szolgálatába szegődött, [...] készségesen visszaél a szlovák nyelvvél, azt mint korbácsot használja mások ellen. [...] a nemzeti tudatot a gyűlölet terjesztésével „erősíti” [...], hogy [...] politizálni kezdett, méghozzá a legszerencsétlenebb módon – alantas szenvedélyek szításával, álproblémák napirendre tűzésével... gyűlölet szításával az összes szomszédos nemzet iránt, hozzájárulva Szlovákia elszigeteléséhez..., hogy olyan állapotba juttatott minket, amikor közülünk mindenki kénytelen lesz szégyenkezni bármely civilizált ország képviselője előtt, hogy szlovák, vagy kénytelen lesz letagadni a szlovák nemzethez való tartozását. [...] hogy a Matica slovenskát *szlovákellenes, nemzetellenes és kultúraellenes szervezetté* változtatta. [...] Ez az ún. Matica slovenská nem olyan szervezet, melyben a modern szlovák, nemzetileg öntudatos értelmiségnek dolgoznia kellene. [...] Mindenkinek megfontolás tárgyává teszem, [...] gondolkozzon el azon, vajon ilyen szervezetre jelen időben Szlovákiának szüksége van-e” (Kultúrny ivot [Pozsony] 1990/30. sz., 16). Sajnos, bátor kiállása visszhangtalan maradt. Habár a Matica jelentősége a későbbiekben csökkent, kellő állami dotáció mellett továbbra is működik, és vezetői semmit sem tanultak a Szentírásból és saját múltjukból.

A két ország rész viszonya 1989 után a belpolitikai kérdések egyik fő témája volt. Boris F. Lazar publicista így látta a helyzetet: A kérdés, „hazánknak tartjuk-e Cseh–Szlovákiát – tehát olyasminek, ami a miénk, amiről nem tudunk lemondani anélkül, hogy saját magunkról mondanánk le. Ha feleletünk nem egyértelműen »igen«, akkor a Cseh–Szlovák Állam szétválása [szecessziója] csak idő kérdése. Abban az esetben azoknak a cseheknek van igazuk, akik ezt a szétválást minél hamarabb meg akarják valósítani. A Cseh–Szlovák Szövetségi Köztársaság agóniájának meghosszabbítása a külföld miatt a szlovák politikai kalkulusnak felel meg, a csehek nem. Az »Európába vezető úton« a csehek és szlovákok között szimmetria nem uralkodik. A cseh út határozottan nem vezet Szlovákián keresztül, de Szlovákia semmilyen esetben sem ugorhat Európába Csehország és Magyarország megkerülésével. [...] A nacionalistáknak azzal a fenyegetéssel érvelni, hogy végleg kizárják magukat Európából [...] nem tartom etikusnak, sem értelmesnek. Az ilyen érvelés megint csak ránk erőszakolja az együttélést... A szlovák nacionalizmus paradox következménye, hogy a szlovák politika manőverezési terét... leszűkítette. Szlovákia sorsa ma a csehek kezében van, még inkább, mint bármikor azelőtt. A csehek döntenek arról, hogy a köztársaságot megőrzik-e, és nem a szlovákok. A cseh kormánynak és az államfőnek van lehetősége arra, hogy döntés elé állítsa a szlovák politikát, vagy visszalép az egész vonalon, és elveszíti az arcát – vagy a Szlovák Állam minden következményével együtt, ami ebből következik. A legutolsó, amit egy politikus megengedhet önmagának, hogy belemanőverezze magát egy olyan helyzetbe, amelyben két rossz alternatíva között kell választania. [...] Szlovákiában fenyegető politikai helyzet rajzolódna ki, ha lehetetlenné válna kor-

mány alakítása a nacionalisták vagy kommunisták nélkül. Mindkettő politikai instabilitást jelentene” (Boris F. Lazar: *O slovenskom nacionalizme, Európe a iných radoštiach* [A szlovák nacionalizmusról, Európáról és más örömeiről]. Literárny Tý denník [Pozsony] 49. sz., 1990. XII. 7., 13).

Egy 1992 januárjában végzett felmérés szerint Szlovákia lakosságának 76%-a tartotta előnyösnek a közös állam fenntartását. 18% volt ellenkező véleményen (Kipke–Vodička: *Rozloučení s československem* [Búcsú Csehszlovákiától]. Český spisovatel, Prága, 1993, 132). Mečiar miniszterelnök azt ígérte a lakosoknak, népszavazás tartanak ebben a kérdésben. De szavát nem tartotta be. Egy 1993. márciusi felmérés szerint, Szlovákia lakosságának 50%-a egy referendum alkalmával a szétválás ellen szavazott volna, mellette 29%. (13% nem vett volna részt a szavazáson, 8%-nak nem volt véleménye erről a kérdéstről. Kipke–Vodička, 134.)¹

A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG (1993–)

A rendszerváltás után Szlovákia megindult a demokrácia rögös útján. Az egykori szabad választásokra már szinte senki sem emlékezett, hiszen azokra 1938 előtt került sor. Hatvan év telt el. 1938-ban, a szlovák autonómia egyoldalú kikiáltása után, a szlovák parlamentbe kellett képviselőket választani. De ekkor már nem beszélhetünk demokratikus választásokról, mert a Hlinka-féle Szlovák Néppárt állította össze az egyetlen választási listát, melyre szavazni lehetett. Az első Szlovák Köztársaság idején (1939–45) választásokat nem tartottak.

A második világháború után viszont Beneš korlátozott demokráciaelvé érvényesült. Csak a Nemzeti Egységfrontba (Národný front) tömörült engedélyezett pártok indulhattak. Szlovákiában a kommunista párt (KSS) és a Demokrata Párt (DS). Később még kettő indulhatott (Szabadságpárt – Strana slobody [SS]; Munkapárt – Strana práce [SP]), de ezeknek semmilyen esélyük sem volt. Márcsak azért sem beszélhetünk demokratikus választásokról, mivel a németek és magyarok elvesztették állampolgárságukat, és a választásokon nem vehettek részt. Ekkor ugyan a DS győzött (62%), de a kommunisták fokozatosan ellenőrzésük alá vonták a politikai életet, és az 1948-as hatalomátvételük pontot tett mindenfajta demokratikus fejlődésre. A Szovjetunió hatalmi szférájába került Csehszlovákia bekerült a szibériai hűtőládába. 1968-ban úgy tűnt, hogy sor kerülhet szabad választásokra, de a szovjet invázió brutálisan véget vetett minden reménynek.

¹ Egy 1990-es októberi reprezentatív közvéleménykutatás szerint, a csehek és szlovákok a következőképpen vélekedtek erről a kérdéstről:

A cseh és szlovák viszony államjogi rendezése:

Vélemény:	Cseh Köztársaság	Szlovák Köztársaság
Föderáció valamilyen formája	81,8	75,2
Konföderáció	6,7	9,7
Két önálló állam	5,3	9,6

(Kipke–Vodička, 51.)

Az SS és a DP jogutódja, a Szlovák Megújulás Pártja 1948 után is szűk korlátok között működhetett – megszabott maximális taglétszáma mindegyiknek csupán néhány ezer fő lehetett –, valójában semmilyen politikai súlya nem volt, és csak azt volt hivatott demonstrálni: Csehszlovákiában többpártrendszer van.

Ilyen előzmények után került sor a szovjet impérium széthullására és a Gyengéd Forradalom nevű robbanásra Csehszlovákiában (1989. XI.). Új helyzet jött létre, melyre senki sem volt felkészülve, hiszen az általánosan elterjedt nézet szerint a szovjet hatalom berendezkedése beláthatatlan ideig érvényesülni fog.

A kommunisták eleinte nem fogták föl, hogy hatalmuk véget ért. Egy ideig ellenálltak, ám végül is át kellett adniuk a hatalmat az ideiglenes kormánynak, mely az első szabad választásokig irányította az országot.²

2 A továbbiakban a szlovákiai választásokat tekintjük át:

Választási eredmények Szlovákiában (%)					
Párt	Csehszlovákia		Szlovák Köztársaság		
	1990	1992	1994	1998	2002
Részvétel	95,4	84,2	75,7	84,2	70,1
HZDS	–	37,3	35,0	27,0	19,5
VPN	29,3	–	–	–	–
SDK	–	–	–	26,3	–
SDKÚ	–	–	–	–	15,1
KDH	19,2	8,9	10,1	(SDK)	8,3
SDL	(KSS)	14,7	(SV) 10,4	14,7	1,4
SMER	–	–	–	–	13,5
SNS	13,8	7,9	5,4	9,1	(7,0)
KSS	13,3	–	2,7	2,3	6,3
SMK–MKP	(8,7)	(7,4; MPP: 2,4)	(10,2)	9,1	11,2
DÚ	–	–	8,6	(SDK)	–
SOP	–	–	–	8,0	–
ANO	–	–	–	–	8,0
ZRS	–	–	7,3	1,3	0,5
DS	4,4	3,3	3,4	(SDK)	–
SZS	3,5	2,1	(SV)	(SDK)	1,0

A táblázatban a számok helyén zárójelben szerepel a koalíció, melynek keretében egyes pártok részt vettek a választásokon. Így azok választási eredményei természetesen nem számszerűsíthetők.

Az első két választásra még Csehszlovákiában került sor. Az 1990-es, ill. 1992-es eredmények a Szlovák Nemzeti Tanácsba való választási eredményeket mutatják.

1994 elején a HZDS és SNS koalíciója megbukott, így a következő választásokig az SDL, DÚ és KDH kormányzott (1994. március–december).

A táblázatban szereplő pártokat a következőképpen jellemezhetjük:

ANO – Az Új Polgár Szövetsége, Pavol Rusko egyszemélyes pártja. A 2002-es választások előtt alakult.

DS – Demokrata Párt, az egykori DS jogutódja.

DÚ – Demokrata Unió; a HZDS-ből és az SNS-ből kivált elégedetlenek alakították

Ha most az egyes pártokat programjuk, illetve politizálásuk szerint rangsoroljuk, akkor a következő táblázatban összegezhethetjük a szlovákok állásfoglalását (%):³

2 Folytatás

HZDS – Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom, Vladimír Mečiar egyszemélyes pártja, mely 1991-ben vált ki a VPN-ből.

KDH – Keresztény-demokrata Mozgalom; katolikus konzervatív, burkoltan nacionalista párt. Alapítója Ján Čarnogurský jogász, akinek apja az első Szlovák Állam idején parlamenti képviselő és közéleti szerepet vállalt. Szlovák nemzeti szocialista múltját sohasem tagadta meg, és fia sem bírálta apja egyes 1989 utáni megnyilvánulásait. Pavol Čarnogurský ugyanis annak a közkeletű véleményének adott hangot, hogy a zsidókat azért kellett kiszolgáltatni Hitlernek, mert magyarbarátok voltak.

KSS – Szlovákia Kommunista Pártja; ebből a totalitárius pártból vált ki az SDĽ 1990 után. Miután megalakult a SMER, és az SDĽ kormánytagként nem váltotta be a választók által remélt szociális ígéreteit, ez a párt erősödött meg és jutott be ismét a parlamentbe. A totalitárius kommunista párt politikájának folytatója minden vonatkozásban.

SDK – Szlovák Demokratikus Koalíció – 5 párt alakította 1997 nyarán (DS, DU, KDH, a szociáldemokraták és a SZS). Választási pártként betöltötte hivatását, és később széthullott.

SDKŰ – Szlovák Demokratikus és Keresztény Unió; az SDK-ból alakította Mikuláš Dzurinda, miután nem sikerült a KDH elnöki posztját megszereznie (2000). A KDH megtartotta önállóságát az elégedetlenkedők kiválása után. Ezzel a párttal egyesült a DÚ (2000). Egyre inkább Dzurinda egyszemélyes pártjává válik.

SDĽ – Demokratikus Baloldal Pártja; 1990-ben még a KSS neve alatt indult, ebből vált ki a választások után (ezért szerepel zárójelben a KSS választási eredménye náluk is). Lényegében a volt totalitárius és nacionalista kommunista párt utódpártja. 1994-ben Közös Választás (SV) nevű pártkoalícióként indult a választásokon a szociáldemokratákkal, a földműves mozgalommal és a zöldekkel (SZS). Választótáborra később részben a SMER és a KSS felé orientálódott.

SMER – Irány (1999-), „egyszemélyes” párt, melyet Robert Fico – egykori kommunista – alapított, aki korábban az SDĽ-en belül politizált. Programja politikailag nehezen értelmezhető.

SMK-MKP – Magyar Koalíció Pártja; 1998-ban, a választások előtt alakult három magyar párt egyesüléséből (Együttélés-Coexistencia és MKDM – Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom), melyek korábban koalícióban indultak a választásokon (1994), kivéve a MPP (eleinte Magyar Független Kezdeményezés; Magyar Polgári Párt), mely 1990-ben a VPN-nel indult közösen, majd önállóan próbálkozott (1992).

SNS – Szlovák Nemzeti Párt; ez szélsőséges és nacionalista párt a legutóbbi választások után kettéhasadt, és külön-külön indultak a választásokon, így nem lépték a az 5%-os küszöböt, de együttes eredményük mutatja, az extrém nacionalizmusnak Szlovákiában stabil táborra van.

SOP – A Polgári Egyetértés Pártja „egyszemélyes” párt, melyet Rudolf Šuster, Kassa főpolgármestere, egykori kommunista funkcionárius, a későbbi államfő alapított 1998-ban. Programja politikailag nehezen olvasható. Miután vezetője államfővé lett, a párt megszűnt.

SV – közös választás; választási pártkoalíció (SDĽ, szociáldemokraták, SZS).

SZS – Szlovákiai Zöldek Pártja

VPN – Nyilvánosság az Erőszak Ellen nevű mozgalom a rendszerváltás idején alakult. Amikor Prágában megalakult a Polgári Fórum, Szlovákiában – Kassát kivéve – ennek a szervezetnek alakultak fiókszervezetei. Ez is jelezte, Csehszlovákia szétválása küszöbön áll.

ZRS – A Szlovákiai Munkások Szövetsége nevű pártot az SDĽ-ből kivált Ľubomír Lipták munkás alapította meglehetősen zavaros és naiv politikai elképzelések alapján. Miután koalícióra lépett a HZDS-szel és kormányzati szerepet vállalt, Mečiar kénye-kedve szerint manipulált képviselőivel és vezetőivel, így teljesen ellehetetlenedett.

3 Baloldali pártok: SDĽ, KSS, ZRS, SMER

Jobboldali pártok: SDK, SDKŰ, KDH, DS, VPN

Populista pártok: HZDS, SMER

Egyszemélyes pártok: HZDS, SMER, ANO – az SDKŰ az utóbbi időben egyre inkább kezd Dzurinda miniszterelnök pártjává válni (nem vettük be a táblázatban ebbe a kategóriába)

Nacionalista pártok: HZDS, KDH, SDĽ, SMER, KSS, DÚ, SNS

Az egyes években megállapított százalékarány összege természetesen meghaladja a 100%-ot, hiszen egy párt több kategóriában is szerepel. A nacionalista pártok esetében az 1998-as eredmény 36,1%, viszont a KDH koalícióban indult, így ebben az esetben 9%-os eredményt feltételeztünk, s azt adtuk hozzá. A magyar pártok, illetve az MKP eredményeit mellőztük, mivel a szlovákok választási magatartását vizsgáltuk, mégha nem jelentéktelen számban, a magyarok a szlovák pártokra is voksoltak, és szlovákok is kis számban a magyar pártokra szavaztak.

<i>Párt</i>	<i>Csehszlovákia</i>		<i>Szlovák Köztársaság</i>			<i>Átlag</i>
	<i>1990</i>	<i>1992</i>	<i>1994</i>	<i>1998</i>	<i>2002</i>	
Baloldali	13,3	14,7	20,4	26,3	21,7	19,3
Jobboldali	52,9	12,2	22,1	26,3	31,4	29,0
Populista	-	37,3	35,0	27,0	33,0	33,1
Egyszemélyes	-	37,3	35,0	35,0	41,0	37,1
Nacionalista	46,6	54,1	59,1	(45,1)	49,7	50,9

Az eredményekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a szlovák társadalom egyötöde baloldali, míg 30%-a jobboldali irányultságú. A jobboldali gondolkodás némileg erősödik, míg a baloldali gyöngül.

A populista politizálás a szlovák népesség egyharmadánál talál visszhangra. Valamivel többen szimpatizálnak az egyszemélyes pártokkal, ami jelzi, a paternalizmus, „majd a jó és okos vezér mindent elintéz helyettünk”-féle gondolkodás a társadalom jelentős rétegeiben él. Stanislav Novák demokrata párti szociális és munkaügyi miniszter erről a következőképpen fejtette ki véleményét: „Egyik legnagyobb csalódásom az, hogy megállapítottam, nemzetünk felkészültsége saját kulturális emelkedettsége tekintetében nem olyan, hogy saját magát irányítsa, hogy saját maga döntsön jövőjéről.” (Marta Ďurovská: Komu to oso í? [Kinek használ ez?]. *Národná Obroda*, [Pozsony], 1990. X. 31., 3).

A szlovák történelmi gondolkodásmód egyes személyiségek köre csoportosul. Príbina a 20 koronáson látható. Ciril és Metód az 50 koronáson szerepel. Juraj Jánošík mitizált alakja él tovább: olyan rabló volt, aki a gazdagoktól vett, és a szegényeknek osztotta szét a javakat. A második „szent ember” Ľudovít Štúr. Arcéle az ötszáz koronáson található. Milan Rastislav Štefánik tábornok hazatérése után repülőgép-szerencsétlenség áldozata lett. Ő az ötezer koronáson díszleg. A további Andrej Hlinka prelátus. Az ezerkoronáson látható a portréja. Jozef Tiso személye már megosztja a társadalmat. Őt nyíltan csak az SNS vállalja. Burkoltan azonban a KDĤ, a Matica slovenská és tábora is. Ezekről már az előbbieken szóltunk.

A második világháború utáni korszak legnépszerűbb politikusa mindenképpen a kommunista Alexander Dubček (1921–1992), a Prágai Tavasz vezető embere lett. Ebben az időszakban Csehszlovákia Kommunista Pártja élén állt. Azonban sem felkészültsége, sem emberi kvalitásai – minden méltánylandó jó szándéka ellenére – nem tették minden kétséget kizáróan pozitív példaképpé. Ugyanis a szovjet invázió után meghajtotta fejét az erőszak előtt, és tevékenységével aláasta mindazokat az eredményeket, melyek a reményteljes fejlődés irányába mutattak. Természetesen többedmagával sem tudta volna a brezsnyevi Szovjetunió nagyhatalmi szándékait keresztezni, de meg nem alkuvást hirdető példája mindenképpen a szlovák történelmi tudat fejlődését szolgálhatta volna. Tragikus halála pontot tett egy felemás életút végére. Autóbaleset következtében vesztette életét. Egyes megalapozott jelek szerint, Vladimír Mečiar keze benne volt ebben a merényletben.

A rendszerváltás utáni időszak legnépszerűbb embere kétség kívül Vladimír Mečiar lett. Politikai gyűléseire a legtávolabbi falvakból öregasszonyok gyalog jöttek el, hogy

láthassák. A sajtóban megjelent egy fotó, amikor egy férfi kezét csókolt neki. Zsaroló politikájával elérte az ország szétválását, holott a szlovákok zöme sem óhajtotta a külön államiságot. Antidemokratikus kormányzati módszerei, az, hogy elraboltatta Michal Kováč államfő fiát, nibuszán nem sokat változtatott. Ezt jelzi az is, hogy habár csökkenő mértékben, de az öt szlovákiai választás közül, négyet megnyert. 1998-ban éppen azért volt oly kimagaslóan magas a választási részvétel, mert mindenki érezte, a mečiar-i korszaknak véget kell vetni. Az azutáni fejlődés mutatta meg a szlovákiai demokrácia gyengeségét, hogy ezt az embert nem sikerült mindmáig bíróság elé állítani. Ebben persze az is szerepet játszott, hogy a nacionalista beállítottságú pártok számára Mečiar a szlovák államiság atyja, és így sérthetetlennek tartják.

A nacionalista gondolkodásmód és egyben magyarellenesség a szlovák társadalom állandó kísérője. Az ilyenfajta jelszavak a szlovák népesség valamivel több mint felénél pozitív visszhangra találnak. Ezt a sajtóbeli nyilatkozatok, a publicisztika és a történetírás is alátámasztja.

A nyelvtörvénnyel kapcsolatosan írta az egyik szlovák publicista a következőket, de megállapítása sajnos mindmáig érvényes, mégha jelenleg a szlovák nacionalizmus burkoltabb formában nyilvánul meg: „A szlovák nacionalizmus gondja abból fakad, hogy az szó szerint minden politikai csoportosulás programjának részévé vált. Az a kérdés, hogy »többé vagy kevésbé«, nem lényeges. A lényeges viszont az, hogy Szlovákiában nem jelentkezett egyetlen egy hang sem a szlovák nyelvtörvény ellen, amely világosan diszkriminatív rendszabály a csehekkal, magyarokkal és minden többi kisebbséggel szemben Szlovákiában” (Boris F. Lazar: O slovenskom nacionalizme, Európe a iných radoostiach [A szlovák nacionalizmusról, Európáról és más örömeiről]. *Literárny Tý denník* [Pozsony], 49/1990. XII. 7., 13).

1998 óta a hatalom részese az MKP is. Erre akkor komoly nemzetközi nyomás következteben került sor. Megalkuvó politikájával ugyan a szlovák–magyar viszony kiéleződését tompította (a közvéleménykutatások szerint 2003 szeptemberében a szlovákiai lakosság 2,6%-át aggasztja – *Új Szó*, 2003. X. 2.), ám felemás eredményei a szlovákiai magyar társadalom válságához vezettek, és ez nyilvánvalóan az asszimilációra is hatással volt. A legtöbb embert a gazdasági és szociális helyzet érdekli (38,5%). A lakosság 86,9%-a kiábrándult a jelenlegi politikai és társadalmi helyzetből (uo.).

AZ EGYÜTTÉLÉS FELTÉTELEI ÉS KILÁTÁSAI

A szlovák–magyar együttélés feltételei a történelmi összefüggések ismeretében adottak. A két nép egymás szomszédságában, sőt részben együtt fog élni a továbbiakban is, ha nem következik be valamilyen beláthatatlan katasztrófa. Tehát Szlovákiában ezek feltételeit áttekinthető jogi szabályozás alapján biztosítani kell. Amint az olvasó meggyőződhetett róla, a szlovákok és magyarok között nem került sor komoly és tragikus méretű összecsapásokra. Az ellentétek némi jóindulattal és empátiával, hogy ne mondjuk: lovagiassággal kezelhetők volnának. Ennek gátja azonban, hogy a szlovákok és magyarok eltérően értelmezik történelmüket, pedig az számos ponton mindmáig összefonódik.

A szlovák társadalom széles rétegeinek magáévá kellene tennie a már idézett Roman Holec megállapítását: „Ha... a jelenlegi tapasztalatok szemszögéből tudatosítjuk, hány háborút, etnikai tisztogatást, genocídiumot és kitelepítési katasztrófát élt meg 1918 óta a XX. században Európának az a része, mely azelőtt a Monarchiához tartozott, be kell vallanunk, hogy örökségét valójában nem szabad alábecsülnünk, és a nemzetek együttéléséből, mely telve volt vitákkal, obstrukciókkal és ellentétekkel, de sohasem rendszeres etnikai gyilkolással és katonai beavatkozásokkal, csak és csakis okulni lehet” (Holec, i.m. 36).

A történelmi torzulásokkal a szlovák történészeknek és a közíróknak kellene foglalkozniuk. Ladislav Kováč szlovák történész szerint, „hivatásos szlovák történetírás csak 1918-tól létezik. A két háború közti időszakban a szlovák történeti kutatás nem eredményezett jelentősebb történeti műveket...” Az 1939 és 1945 közötti rövid időszak alatt „nem keletkezett semmilyen jelentősebb történeti mű, viszont kialakult a szlovák múlt idealizált, neoromantikus és mitikus szemléletének egész rendszere”. 1945 után két kísérlet történt Szlovákia történetének tudományos összefoglalására. „...a nyolcvanas években hat kötetben jelent meg Szlovákia története (*Dejiny Slovenska*). Mindkét kísérleten érezhető azonban a korszak hatása.” „A szlovák történeti irodalomból jelenleg hiányzik Szlovákia szakmailag megalapozott és a nagyközönség részére készült története” (Ladislav Kováč: *Dejiny Slovenska* [Szlovákia története]. Prága, 1998, 8–10). A helyzet azóta sem változott. A mítoszok tovább élnek.

Ha a szlovákiai magyarok helyzetét kívánjuk értelmezni, át kell részletesen tekintenünk az elmúlt évtized népmozgalmi adatait:

Év	Anyanyelv	Magyarok		Növekedés	Növekedés (%)	
		Nemzetiség	%		Magyarok	Szlovákok
1989		577 614	10,92	1159	2,0	4,5
1990		578 408	10,89	794	1,4	4,5
1991*	608 221	567 296	10,76	-11 112	-19,6	-15,6**
1991		567 893	10,72	597	1,1	3,6
1992		568 218	10,69	325	0,6	3,6
1993		568 545	10,65	327	0,6	4,7
1994		568 714	10,62	169	0,3	3,6
1995		568 368	10,59	-346	-0,6	2,1
1996		568 444	10,57	76	0,1	1,9
1997		568 291	10,55	-153	-0,3	1,4
1998		567 756	10,53	-535	-0,9	0,9
1999		566 962	10,50	-827	-1,5	0,7
2000		565 929	10,48	-1 033	-1,8	0,5
2001*	572 929	520 528	9,68	-45 401	-8,7	-1,8

(Statistical Yearbook of the Slovak Republic, Pozsony, 1993; 1994; 1996; 2002)

* Népszámlálási adatok (1991. III. 3.; 2001. V. 26.). A többi évben az adott év december végi adatai szerepelnek. 2001-ben összesen 232 807 (4,3%) személy vallott be a nemzetiségtől eltérő anyanyelvet.

** 1991-ben először szerepelnek romák a népszámlálási adatok között (108 705 fő). Az ország össznépeisége 36 376 fővel apadt 1990 vége és a '91-es népszámlálás időpontja között (két hónap alatt). A szlovákok statisztikai csökkenését ez a két jelenség okozta (86 797). A magyarok számát csökkentő romák számát 1991-ben 5–7000-re, 2001-ben 4–6000 főre becsülik.

A statisztikailag kimutatható magyar nemzetiségűek közül tíz év alatt (1991–2001), 48,9% szlovákká asszimilálódott, 10,6% romának jelentkezett és 23,4% fogható a többségi társadalom türelmetlen kisebbségpolitikájának rovására (*Új Szó – Gondolat* [melléklet], 2003. IV. 4.).

Eddig egyetlen szlovák kormánynak sem volt programjában, hogy felmérje és tegyen ellene, ne csökkenjen a magyarok száma annak ellenére, hogy az MKP 1998 óta a kormánykoalíció tagja volt.

A Szlovák Köztársaságnak szembe kell néznie azzal a ténnyel, hogy a szlovák állampolgárságú magyarok körében a legnagyobb traumát a második világháború utáni diszkrimináció jelentette, amikor csupán anyanyelve miatt megfosztották őket minden emberi joguktól és sok esetben méltóságuktól is. Ezt legalább a gesztusok szintjén rendezni illene. A szlovák törvényhozás már bocsánatot kért a németektől (1990. XII. 20.) és zsidóktól (1991. II. 12.) az elkövetett embertelenségek miatt. Erkölcsi kötelessége lenne ezt megtenni magyar állampolgáraival is annál inkább, mivel a németeket ugyanazok a rendelkezések sújtották 1945 után, mint a magyarokat. Kártalanítani kellene a második világháború után Csehországba deportált szlovák állampolgárságú magyarokat.

A kassai székhelyű A Deportáltak Aldozatainak és Leszármazottainak Szövetsége (Association des Victimes de Déportation et de leurs Descendants – Slovaquie) nemzetközi fórumokon is szorgalmazza, hogy az 1946/47 telén törvénytörtő módon Csehországba kényszermunkára hurcolt 41 000 magyart törvényes úton kárpótolják. Nem sok sikerrel (*Szabad Újság* [Pozsony], 2006/1 és 2. sz.).

„Duka Zólyomi Árpád [szlovákiai magyar Európa-parlamenti képviselő; MKP]) szerint, a jelenlegi kormánykoalíció létrejöttének elején az egyes kormánypártok mutattak némi hajlandóságot a második világháború utáni jogfosztottsággal kapcsolatos kérdések rendezésére, ezek a megnyilvánulások azonban rövid életűek voltak. [...] Egy olyan parlamenti határozatot kellene elfogadni, amely elítélné a jogfosztottság időszakát. Azonban a demokratáknak nevezett szlovákiai parlamenti erők is teljes ellenállást tanúsítanak ebben a kérdésben – jelentette ki Duka Zólyomi Árpád, aki esélyét sem látja annak, hogy sikeres legyen az MKP bármilyen a kérdéssel kapcsolatos kezdeményezése” (*Új Szó* [Pozsony], 2003. IX. 22.).

Duray Miklós, az MKP ügyvezető alelnöke, parlamenti képviselő sem lát lehetőséget arra, hogy ezeket a sérelmeket rendezzék: „Amit 1945 és 1948 között elszenvetünk, azt nem lehet kárpótoltatni. Sajnos úgy néz ki, hogy a törvényalkotás és a kormányzat az összes kárpótlásról így gondolkodik. [...] A következő csoportokat nem lehet kárpótolni: akiket 1945 és 1948 között kényszermunkára

vittek, kitelepítettek Csehországba a szudétanémetek helyére; akik a [kikényszerített csehszlovák–magyar] lakosságcsere következtében valamilyen hátrányt és anyagi károkat szenvedtek; akiket 1945 után szülőföldjükéről elűztek; akiket megnyomorított a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovákia közötti Csorba-tói szerződés. E csoportokat a szlovákiai jogrend szerint kárpótolni nem lehet, és ők sokkal többen vannak, mint az 1948 utáni sértettek” (Új Szó, 2003. X. 11., 5).

Vladimír Mináč író ezzel kapcsolatos állásfoglalása már csak azért is elismerést érdemel, mert a magyarok megkövetését annak ellenére szorgalmazza, hogy az 1945 előtti másfélszáz évre úgy tekint, mintha akkor csak a szlovákok és más kisebbségek elnemzetietlenítése érvényesült volna. „Nekünk szintén van saját bűnünk. Emlékszem néhány magyarelleses gyűlölethullámra, főleg arra a háború utánra, amikor politikai, sőt vallási hovatarozástól függetlenül a mi kis szlovák bosszúnkra összpontosítottunk, amikor hajlandók voltunk akár Benešsel is egyetérteni, ha megfelelő számú szlovákiai magyart telepít át a kiüresített Szudéta-vidékre, amikor a magyarokat mint olyanokat üldöztük, nem mint kollaboránsokat, hanem mint idegeneket és nemkívánatos személyeket, amikor általában gyűlöltük nemcsak a magyarokat, hanem a nyelvüket is. Alázatosan kell bocsánatot kérnünk minden tényleges szlovák bűnért, minden tényleges magyar szenvedésért. Hiszen nem farkasokról van szó, hanem polgártársainkról. Ez nyers, méltatlan és – nem szlovák is volt” (Mináč, V.: *Návraty k prevratu* [Visszatérés a fordulathoz], Pozsony, 1993, 115–116).

A másik alapvető kérdés a *szlovák alkotmány* első mondata: „Mi, a szlovák nemzet...” Ez önmagában is a többi szlovákiai nemzeti közösséget (cseheket, magyarokat, németeket, romákat...) – minden hetedik állampolgárt – másodrangúvá tesz.

Rendezetlen a *földtulajdon* kérdése. „Csehszlovákia történetében elrendelt két földreform befejezetlen maradt, nem jött létre végleges jogi állapot. Az viszont ma már kimondható, hogy a felvidéki magyar földtulajdonosoktól soha nem történt meg olyan mennyiségű, jogilag véglegesnek tekinthető elbirtoklás, mint a Dzurinda-kormányok idején” (1998–). „A jelenlegi kormány programjába bekerült tervezet, mely a különböző érdekek ütközése mentén hol az államnak, hol pedig az önkormányzatoknak ítélné a gazdátlan földterületeket”, s ez „alkotmányellenes, ... mert bizonyított tény, hogy a konfiskált parcellák nincsenek összhangban sem az eredeti kataszteri nyilvántartással, sem pedig a telekkönyv adataival. Az ismeretlenként emlegetett parcellák háromnegyedének ismert és jogos magyar tulajdonosa van.” Összességében 550 000 ha-nyi területről van szó (Soóky László: Ismeretlen tulajdon vagy tudatos manipuláció? – avagy miért ismeretlen tulajdon a magyar ember földje? *Vasárnap* [Pozsony], 2003. X. 3, 11).

Nyitott kérdés mindazonáltal a *magyar egyetem* ügye is, hiszen bár végre megnyitotta kapuit (2004), de csak alacsonyabb fokú akkreditációt kapott (bakaláreusi szint), és a *közigazgatási reform*, mely olyan módon szabdalta szét Szlovákiát (1996), hogy a magyarok sehol se alkothassanak többséget, gátolva ezzel az autonómia felé vezető út lehetőségét.

Külön fejezetet lehetne szánni a *szlovákiai magyar kultúra* támogatásának. Csak a színházakat érintő számadatok állnak rendelkezésünkre. Szlovákiában 2003-ban

51 színház működött. Ebből két magyar (Komáromban és Kassán), egy roma (Kassán) és egy ukrán–rutén (Eperjesen).⁴

A fenti adatok nem azt jelentik, hogy a magyar színházaknál minden esetben be kellene tartani a fenti – az arányosságot figyelembe vevő – adatokat. Ezek csak

4

Év	Szlovákok	Magyarok	Ruszinok/ukránok	Romák	Együtt
2001	4614854	520528	35015	89920	5379237
	85,8%	9,7%	0,7%	1,7%	100%
Színházak száma (2003)	51	2	1	1	51
Egy színházra jutó lakosok száma	98188	260264	17008	89920	103054
Ülőhelyek száma	10532	597	261	80	11470
	91,8%	5,2%	2,3%	0,7%	100%
Terület (km ²)	49000	11000	3500	-	49035
1 színházra jutó terület	1043	5500	3500	-	962
Színházi alkalmazottak száma (2002)	2247	114	80	55	2496
	90,0%	4,4%	3,2%	2,4%	100%

Átlagkereset év	Szlovákia	Szlovákiai színházak (Sk)	Szlovákiai magyar színházak (Sk)	A szlovákiai színházi átlaghoz viszonyított kereset a magyar színházakban
1994	6294	7000	4420	63,0%
1995	7195	7490	4775	63,8%
1996	8154	7690	5560	72,3%
1997	9226	9450	6300	66,7%
1998	10003	11600	6920	59,7%
1999	10728		7130	
2000	11430		8000	
2001	12365		8500	
2002	13511	17200	10200	58,4%

Egy lakosra eső színházi támogatás	1994-99		2002	
	Sk/fő	%	Sk/fő	%
Szlovák állampolgárok	91,48	100,0	140,84	100,0
Szlovákok	99,56	108,7	143,94	102,2
Nemzetiségiék	48,22	52,7	69,82	49,6
Ukrán/ruszin	205,87	225,0	516,30	367,0
Roma	56,01	61,2	84,59	60,0
Szlovákiai magyarok	24,65	27,0	54,65	38,8

a szlovákiai magyarok számarányából következő matematikai számítások. Csupán annak bizonyítására szolgálnak, hogy az MKP 1998 óta hiába tagja a kormánykoalíciónak, a magyarok elleni diszkrimináció még mindig létezik, hiszen a méltányos pozitív diszkrimináció egyetlen mutató esetén sem érhető tetten.

Szlovákia és Magyarország az EU-ba került. Magyarország Brüsszelben javasolta, hogy az új európai alkotmány rögzítse a nemzeti kisebbségek *kollektív jogait*. Eduard Kukan szlovák külügyminiszter 2003. szeptember 29-én kirohanást intézett emiatt a Magyar Köztársaság ellen (*Új Szó* [Pozsony], 2003. IX. 30.). Erre viszont aligha volt mandátuma, hiszen az aláírt Szlovák–Magyar Alapszerződés is rögzíti a kollektív jogokat (Párizs, Matignon palota, 1995. III. 19.; a szlovák parlament csak 1996. III. 26-án ratifikálta). A Szerződés részét képezi az Európa Tanács 1201-es Ajánlása is, mely közvetett módon a kollektív jogokat is tartalmazza.

Az emberiség jegyében nem szabad a múltat bumerángxként alkalmazni. A kívánatos államalkotói bölcsesség megköveteli, hogy a szlovák közvélemény és politikai elit elfogadja azt az általános és méltányos alapelvet, hogy ne csupán a saját hibáiból, hanem a másokéiból is tanuljon. Ha sérelmeseknek vett bizonyos magyar lépéseket és intézkedéseket a múltban, akkor azokhoz hasonlóakat ne igyekezzen elkövetni.

A szlovák Miroslav Kusý professzor világosan fogalmaz: „Szerintem nyilvánvaló, hogy az emberi jogok úgynevezett harmadik generációja – köztük a kisebbségek kollektív jogai – olyan stádiumba került, hogy szükséges rögzíteni az egyes nemzetközi dokumentumokban. [...] Az önálló Szlovák Köztársaság megalakulása óta az állam képviselőinek a többsége mindig ellenezte a kollektív jogokat. Michal Kováč, Vladimír Mečiar, Rudolf Schuster [akinek szülei nem is tudtak szlovákul], az összes közjogi méltóság alkalomadtán megragadta a lehetőséget, hogy hangot adjon elutasító véleményének. Kukan csak szervesen illeszkedik ehhez az irányvonalhoz. [...] A szlovák politikusok húzzák elő időről időre a magyar kártyát, mert tudják: ha támogatókat akarnak szerezni, a magyarok elleni kirohanással mindig sikert arathatnak. [...] Választási prog-

4 Folytatás

Év	Szlovák	Magyar – arányos	Magyar – 2003	Hiány
Lakosság (2001)	4 614 854 (85,8%)		5 205 28 (9,7%)	
Színházak (2002)	47	5	2	-3
Hány lakosra jut egy színház	98 188	104 106	260 264	-156 158
Ülőhelyek száma	10 532	1 197	597	-600
Ezer lakosra jutó ülőhelyek száma	2,3	2,3	1,1	-1,2
Állami támogatás egy színházlátogatóra	580 Sk	580 Sk	310 Sk	-270
Alkalmazottak (fő)	2 247	254	114	-130
Fizetések (Sk)	17 200	17 200	10 200	-7 000

ramjában egyetlen politikai párt sem foglalkozott a kisebbségek jogaival és védelmével, csak az MKP-nak volt valamiféle elképzelése e témáról. Ilyen szempontból a szlovák politikai képviselőlet egy húron pendül, úgyhogy Kukan csak követi a »divatot«. Ez a trend hosszú távon tarthatatlan, ám pillanatnyilag ez a nyerő” (B. Szentgáli Anikó: Aki balkezű, maradjon is az; *Új Szó*, 2003. X. 1., 5). Megfontolandó, hogy az EU 550 millió lakosából nagyjából 220 millió (40%) kisebbségi létben él. Tehát ezt a kérdést a jövőben összeurópai szinten kell kezelni.

A JÖVŐKÉP KIALAKÍTÁSA

Ami a jövőt illeti, csupán a létező európai példákat vesszük alapul a szlovák–magyar megbékélés és modus vivendi lehetőségeinek vizsgálatánál. Márcsak azért is, mert ezek létező és működő modellek.

Négy lehetőség áll a szemünk előtt. A magyarok asszimilációja, illetve beolvadása a szlovákságba nem fogadható el. Szlovákia multikulturális és multietnikus ország. Ezt értéknek tekintjük, így más lehetőségeket kell megvizsgálni. Az első csoportba finn, illetve svájci vagy belga példa sorolható. A másodikba a dél-tiroli autonómia. A további elvi lehetőség a leválás.

Az egyes módozatok realitása négy tényezőn múlik. Elsősorban a szlovákiai magyar közösség elhatározásán, elvszerű kiállásán és a nemzetközi támogatottságon. Itt elsősorban a Magyar Köztársaság és az Európai Unió hozzáállására gondolunk. De a helyzet rendezése attól is függ, hogy az EU önmagára mint nemzetállamok vagy mint nemzetek közösségére fog tekinteni.

A Szlovák–Magyar Alapszerződés – minden esetlegessége ellenére – erre alapot adhat. És nem utolsósorban a szlovák politikai akaraton. Ez utóbbi egyelőre nem fog a kívánt irányba hatni, amiről az elmúlt évtizedben is bárki meggyőződhetett. Tehát csakis külső politikai nyomás érvényesítésére lesz szükség. Az viszont a szlovákiai magyarok elszántságától és ügyességétől is függ. Finnországban 6,5%-nyi svéd él. Ennek ellenére az ország teljes mértékben kétnyelvű. A svédeknek van saját egyetemük. A svéd–finn viszony sem mentes a történelmi árnyaktól, mégis a finnek nem a sérelmi politika, a történelmi megtorlás útját járják. Nagyvonalúan oldották meg a kérdést.

Svájc büszke soknyelvűségére, és a kantonális rendszer biztosítja az államalkotó nemzeti közösségek fejlődését. Hasonló a belga példa is. A flamandok, vallonok és németek saját területtel körülhatárolt autonóm életet élnek. A fővárosnak külön státusa van.

Szászországban kb. 40 000 luzsikai szorb él. 1999-ben a szászországi regionális parlament egyhangúlag hagyta jóvá a szorb kisebbség védelméről szóló törvényt. E szerint joguk van nyelvüket használni a bíróságokon és a hivatalokban is. Így a luzsikai szorb nyelv Szászországban a német után a második hivatalos nyelv lett (*Sme*, 1999. IV. 13., 6).

Dél-Tirol esetében az autonómia kiharcolása évtizedekig elhúzódó, néha dramatisztikus fordulatokat sem nélkülöző folyamat volt (1948–1992). Ehhez azonban hozzájá-

rult a dél-tiroli németek következetessége és az Osztrák Köztársaság mindenkori kiállása és segítsége. De kellett hozzá az olaszok jóindulata is. A német nyelv hivatalos és a közhivatalokban egyenrangú az olasszal. A közalkalmazottak két-, kisebb mértékben háromnyelvűek – tekintettel a ladin kisebbségre. A nyelvismeretet nyelvpótlékkal honorálják. A német ajkú népcsoport és a ladin kisebbség identitását meg tudja őrizni, illetve tovább tudja fejleszteni anélkül, hogy a Dél-Tirolban élő olaszok emberi és elemi szabadságjogai sérülnének. Olaszország fenntarthatja területi integritását, Ausztria pedig kulturális és nyelvi tulajdonjogát – országhatárain túl is – képes volt megtartani. Dél-Tirol alig félmilliónyi lakossal az olasz állam területén belül fekszik, és közvetlenül a védőhatalommal, Ausztriával határos. Mégis annak veszélye, hogy az autonómiával mint az elszakadás első lépcsőjével élni fognak, minimális. Ez jó példa lehetne a szlovákok számára, akik éppen az autonómiát tekintik az elszakadás első lépcsőfokának, hiszen az ő esetükben is ez történt a második világháború előestéjén (1938–39-ben).

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, mely az autonómiákkal kapcsolatokban határozottan tartózkodó, 2002. július 3-ai határozatában megállapította, Olaszország a kisebbségvédelemmel Dél-Tirolban ajánlásra méltó szintet ért el. Az Andreas Gross, svájci nemzetgyűlési képviselő által összeállított autonómiabezámolót az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elfogadta. Az Európa Tanács Parlamenti Gyűlése 2003. június 24-én az 1334. sz. „Autonóm régiók pozitív tapasztalatai mint a konfliktusmegoldás forrásai Európában” című határozatában fontos alapelveket fogadott el az autonómiát illetően, és ami különösen fontos, a hasonló című 1609. sz. Ajánlásában felszólította a Miniszteri Bizottságot, dolgozzon ki európai autonómiakonvenciót.

Végső esetben a szlovákiai magyarok zömének leválása is szóba kerülhet, ha nem sikerül az emberi jogok méltányosan megvalósítani. Ez nem tartozna a szerencsés megoldások közé, de elvileg nem zárható ki.

„Egy tipikus nemzetállam határai valóban olyan igazságosak vagy megkérdőjelezhetetlenek, mint az ön vagy én házam, telkem vagy gyáram?” – kérdi Murray N. Rothbard (1926–1995), a Las Vegas-i University of Nevada közgazdász professzora. – „Abszurdum minden nemzetállamot, amely maga jelölte ki tetszőleges időben határait, valami igazságosnak és szentnek tekinteni, territoriális integritását olyan tulajdonnak, melynek érinthetetlennek és teljesnek kell maradnia, mint az ön vagy én testemnek vagy magánvagyonomnak. Hisz ezeket a határokat erőszakkal vagy államközi szerződéssel szerezték, az adott terület lakosainak beleegyezése nélkül és idővel úgy helyezték át, hogy a területi integritásról szóló nyilatkozatok ebből a szemszögből teljesen nevetségesek.” „Elsősorban leszögezhetjük, hogy nem minden államhatár igazságos. A libertáriusok egyik célja a létező nemzetállamok transzformációja nemzeti entitásokra, melyek határait igazságosaknak jelenthetnék ki; azaz a létező erőszakos nemzetállamokat feldarabolni valódi vagy megegyezésszerű nemzetekké.” „Röviden, minden csoportnak, minden nemzetiségnek lehetőséget kellene adni, hogy elszakadjon bármely nemzetállamról, és bármely más nemzetállamhoz csatlakozhasson, mely ezzel egyetért” (OS, 2001/1; 21, 22).

Célunk e tanulmánnyal nem volt egyéb, mint a történelmi hazugságok eltakarítása és a jelennel és jövővel kapcsolatos jogos elvárások felvázolása.

A tényekkel azonban végül is szembe kell nézni, hiszen minden népnek érdeke, hogy múltját a lehető leghitelesebben ábrázolják, mert csak akkor tud a jövőre vonatkozóan elfogadható elképzeléseket alkotni. A hamis nemzettudat már számos népet vitt hosszú távon zsákutcába. A szlovák etnogenezis kérdése általános tanulságaival gazdagíthatná a történelemírást, és ezen a területen a szlovák történészek óriási nemzetközi elismerést szerezhetnének.

Áttekintve ezt a történelmet, megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy szlovák–magyar viszonylatban komoly és jóvátehetetlen ellentétekre vagy embertelenségekre sohasem került sor. Főleg magyar részről nem. A két nép békében élt egymással, mégha egyik fél sem volt angyal. A XX. század azután komoly konfliktushelyzeteket teremtett, melyek egy részét szlovák részről nem rendeztek. Gondolunk itt elsősorban a második világháború utáni náci ízű rendelkezésekre és gyakorlatra. A kitelepítésekre, a reszlovakizációra, a kényszermunkára és a kikényszerített lakosságcsereire. Olyan erőszakos és embertelen cselekedetekre, melyekre még halvány példát sem találunk a Magyar Királyság évezredes történetében.

A szlovák költészetre, prózára és drámára jótékony hatást gyakorolt a magyar irodalom, és a szlovák tollforgatók a világirodalom magyar nyelvű fordításain keresztül ismerkedtek meg pl. Tolsztojjal, Goncsarovval és Dosztojevszkijjal... (Chmel, Rudolf: *Literárne vz aby slovensko-maďarské* [Szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok]. Túróc-szentmárton, 1973, Osveta, 14–26).

Pavol Hrušovský kereszténydemokrata politikus, a szlovák parlament elnöke 2005. január 1-jei beszédében a következőket mondta:

„Szlovákia a magyar államalapításakor „annak a királyságnak a része lett, amely kilencszáz éven keresztül alakította Közép-Európa történelmét... Szent István a királyság nyelvi és etnikai sokszínűségének tiszteletben tartására szólította fel a fiát. A következő csaknem nyolcszáz éven keresztül ezt tiszteletben is tartották, s ezért lehetett Szlovákia nyolcszáz éven keresztül nem objektuma, hanem szubjektuma a magyar történelemnek... Részei voltunk annak a birodalomnak, amelyet olyan jelentős uralkodók irányítottak, mint Szent István, Károly Róbert, Korvin Mátyás vagy Mária Terézia, ők a mi királyaink és uralkodóink is voltak, az ő irányításuk alatt Szlovákiának jól ment a sora... Vállaljuk ezért büszkén a magyar történelmet, mint a mi történelmünk részét.”

A mérleg pozitív, és nincs is más mód, csak az, hogy békében, harmóniában éljünk együtt, egymás mellett és egymással összekeveredve, hiszen Szlovákiában mindmáig jelentős számú magyar él, akik nemzeti identitásukat szabadon kívánják érvényesíteni. Ám ennek feltételeit – tisztességes módon – jogilag is rendezni, biztosítani kell. ✎